

რთული ფუძის ზმნები თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში

COMPLEX-STEM VERBS IN THE SPEECH OF GEORGIANS IN TURKEY

რუსუდან საღინაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

Rusudan Saginadze

Akaki Tsereteli State University

Kutaisi, Georgia

აბსტრაქტი

ზმნა ქართული ენის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეტყველების ნაწილია, რომელიც განსხვავებულია თავისი პოლიპერსონალიზმითა და წარმოების მრავალფეროვნებით. ის არის გამძლე, ყველაზე მეტად დაცული გავლენებისაგან დროსა და სივრცეში.

ქართული ზმნის ამ თვისებებმა განაპირობა ჩვენი დაინტერესება იმით, თუ როგორია ზმნური სიტყვაწარმოება საქართველოს თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა მეტყველებაში. აქედან გამომდინარე, ჩვენი ნაშრომის მიზანია თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში შემონახული რთული ფუძის მქონე ზმნების შესწავლა, სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი და ქართული ენის დიალექტებისა თუ ზეპირი მეტყველების მონაცემებთან შედარება, ამავე დროს დაზუსტება ზმნის სიტყვაწარმოებასთან, სტრუქტურასთან დაკავშირებული ზოგიერთი სადავო საკითხისა, კერძოდ, სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული ტერმინებისა: „რთული ზმნა“, „ზმნური კომპოზიტი“, „შერწყმული ზმნ(ა)ები“... ყოველივე ეს განაპირობებს ჩვენი კვლევის აქტუალურობასაც.

ნაშრომში განხილულია ზმნურ ფორმათა წარმოების სხვადასხვა შემთხვევა: 1. კომპოზიტი ზმნური ანტონიმია (აწევდენ-დადებ-დენ...); 2. და კავშირიანი წარმოება (გააწურა და გამააწურა = გასწია და გამოსწია...); 3. უარყოფითნაწილაკიანი ზმნა, მაგალითად, *არდუჩა/ადუჩა* (< არ + დუურჩა = არ დარჩა, ადგილის სახელი); 4. ორმაგი სემანტიკის, რთული სტრუქტურის ზმნები (თხრაშდამიცა = დაარტყა, ცემა; ლაწდამიცა – სილა გააწნა, გაულაწუნა); 5. ორკომპონენტიანი ძირის ზმნური ფორმები (მუუხელფეხოს = ხელი გაუმართოს, დაეხმაროს; დაათვალყურე = დაათვალიერე...) და სხვა. გამოყოფილია როგორც თურქულენოვანი, ისე შერეული, თურქულ-ქართული, სპარსულ-არაბული ზმნური ლექსიკური ერთეულები.

დიალექტური მასალის ანალიზი იძლევა დასკვნის გამოტანის საშუალებას, რომ თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში არსებული

რთული ფუძის ზმნები, მიუხედავად თურქული ენის გავლენისა, უმეტესად საერთოქართველურია, სისტემურია ქართული ენისათვის.

საკვანძო სიტყვები: თურქეთელ ქართველთა მეტყველება, სიტყვაწარმოება, ზმნა, რთული ფუძე.

ABSTRACT

The verb is one of the most important parts of speech in the Georgian language, distinguished by its polypersonal nature and the diversity of its morphological formation. It represents a stable linguistic category that has been largely preserved from external influences throughout time and across different regions.

These features of the Georgian verb have led us to explore the nature of verbal word formation in the speech of Georgians living in Turkey. The purpose of this study is therefore to examine verbs with complex stems preserved in the speech of Turkey-based Georgian communities, to conduct a structural and semantic analysis of these forms, and to compare them with data from Georgian dialects and spoken language. At the same time, the research seeks to clarify certain debated issues concerning verbal word formation and structure, particularly the terminology employed in the scholarly literature, including “complex verbs,” “verbal composites,” and “fused verbs.” These considerations determine the relevance of the present study. It examines various patterns of verbal formation, including:

1. verbal antonymy within composite constructions (e.g., *ats'evden–dadebden* ‘they raised – they set down’);
2. formations linked by the conjunction *da* ‘and’ (e.g., *gaats'ura da gamaats'ura* ‘pushed out and pulled out’; *gasts'ia da gamosts'ia* ‘pulled and pulled out’);
3. verbs containing a negative particle, for example *arduca / aduca* (< *ar + duurca* ‘did not remain’, functioning as a place name);
4. verbs characterized by complex structure and dual semantic value (e.g., *tkrashdamitsa* ‘to strike, to beat’; *latsdamitsa* ‘to slap, to strike with the palm’);
5. verbal forms with two-component roots (e.g., *muukhelpekhos* ‘to lend a hand, to help’; *daatvalqure* ‘to look over, to inspect’), among others.

The study further identifies verbal lexical units of Turkish origin as well as mixed Turkish–Georgian and Persian–Arabic formations.

The analysis of the dialectal material makes it possible to conclude that the complex-stem verbs attested in the speech of Georgians living in Turkey, despite the influence of the Turkish language, are predominantly Common Kartvelian forms and remain systematic within the structure of the Georgian language.

Keywords: Speech of Georgians in Turkey, word formation, verb, complex stems.

შესავალი

თურქეთელ ქართველთა ზეპირმეტყველებაში, გადმოცემებში, ლეგენდებში დაცულია ქართული ენა, შემონახულია ქართული ლექსიკა, ენობრივი ფორმები, რაც ძალიან კარგად ჩანს სიტყვაწარმოებაში, განსაკუთრებით კი ზმნურ ფორმათა წარმოებაში.

ქართული ენა მდიდარია ზმნური სიტყვაწარმოების საშუალებებით. განსაკუთრებით აღსანიშნავია თხზვა ანუ კომპოზიცია და ნაირგვარი ფუძეებისაგან მიღებული ახალ-ახალი სტრუქტურისა და სემანტიკის ზმნები.

მეთოდოლოგია

მასალის განხილვისას გამოყენებულია კვლევის ისეთი ცნობილი მეთოდები, როგორცაა: აღწერითი და შედარებითი ანალიზის მეთოდები, კორპუსული ანალიზის მეთოდი; კონტექსტუალური ანალიზის მეთოდი და შედარებითი ანალიზის საშუალებით დაზუსტებულია დიალექტურ ფორმათა შორის მსგავსება თუ განსხვავება.

ჩვენი კვლევა ემყარება ქართველ ენათმეცნიერთა ნაშრომებსა და გამოქვეყნებულ წყაროებს, აგრეთვე, ქართული დიალექტური კორპუსის მონაცემებს (ტექსტებსა და ლექსიკონებს).

მსჯელობა

ზმნური სიტყვაწარმოების შესახებ დამოკიდებულება, შეხედულებები სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით ერთგვაროვანი არ არის.

ა. შანიძე მიუთითებს, რომ ხშირად ძველი ენის ნაშთები და ახალი წარმოების ფორმები ერთმანეთშია გარეული და ძალიან საინტერესო სურათს იძლევა. მას ძველის ნაშთად მიაჩნია რთული ზმნები, ახლისა კი – მიმდებარითი ზმნები (შანიძე 1980, 496). ძველ ქართულში რთული ზმნები ნაწარმოები იყო სახელისა და მეშველზმნის (ცემა, ყოფა, დება, ღება...) მეშვეობით. ამგვარი წარმოებიდან დღეს შემორჩენილია: ცხად-ყოფა, შეურაცხ-ყოფა, უზრუნველ-ყოფა, უგულვებელ-ყოფა, სრულ-ყოფა, ყურადღება... რთულ ზმნაში იცვლება მეშველზმნა, სახელი კი უცვლელია (იქვე).

ამ წარმოების ზმნათა გვერდით ქართულში გავრცელებულია ისეთი რთული ფუძის ზმნები, რომელთა პირველი ნაწილი არის თანდებული, ზმნიზედა, ზედსართავი ან არსებითი სახელი, მეორე კი – მიმდებარე. მათი უმრავლესობა აწმყოში **-ობ** სუფიქსიანია. ასეთია, მაგალითად: თანაუგრძნობს, თანამშრომლობს, თავდებობს, ზედამხედველობს, შუამავლობს, შუამდგომლობს, ავადმყოფობს, ხელმძღვანელობს... ორგვარი (თითქოსდამსგავსი) წარმოების ზმნურ ფორმათა არსებობა ხშირად ნორმათა აღრევის საფუძველიც არის. ვგულისხმობთ თანავუგრძნობ – ვუთანაგრძნობ, ვთანამშრომლობ – თანავმშრომლობ... ფორმებს, რომელთაგან პირველი სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით სავალდებულო ანუ მართებულია, მეორე კი – არასავალდებულო, ანუ უმართებულო.

აღნიშნული ორგვარი წარმოების ზმნათა რიცხვი ქართულში შედარებით მცირეა. სამაგიეროდ, გავრცელებულია ნაირგვარი სტრუქტურისა და სემანტიკის ზმნები, მათ შორის, ზმნისწინთა მონაცვლეობით განსხვავებული ანტონიმური, სინონიმური ან მასდარული ფუძეგაორკეცებული ზმნები.

ა. შანიძე ანტონიმურ, აგრეთვე, სინონიმურ ფორმებს (აცრემლ-ატიროს, ილაყბ-იუბნოს, დაწყნარდ-დადუმდა...) უწოდებს **შერწყმულ ზმნებს** და მიაჩნია, რომ ასეთი ზმნები უნდა გარჩეულ იქნეს რთული ზმნებისაგან (შანიძე 1980: 498). ჩვენ ამგვარ ფორმებს მივიჩნევთ **რთულ ზმნებად** და მათთან ერთად ნაშრომში გამოვყოფთ თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში არსებულ **კომპოზიტებისაგან ნაწარმოებ ზმნურ ფორმებს**. მათ საერთო სახელად გვაქვს შერჩეული **რთული ფუძის ზმნები**.

გამოვყოფთ ზმნურ ფორმათა წარმოების რამდენიმე შემთხვევას:

• **კომპოზიციის საფუძველი – ზმნური ანტონიმია:**

აწევდენ-დადებდენ: ორმა კაცმა *აწევდენ-დადებდენ* (ნიგ., შ.ფუტკ., 1989: ქდკ, კორპ. გამოც. ავტ. ნ. სურმ.). შდრ. მთარაჭულში (ჭიორა) დადასტურებული ზმნური კომპოზიტი *აწევ-დაწევდა*: ი ხელას ერთი ქვე *აწევ-დაწევდა*, მეორე ქვე იჯდა საღეჭელზე... მეორე ხელას *აწევ-დაწევდა* ჩქარ-ჩქარა... (ქდკ, არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის არქივი (1949–1988), ჩაწერ. 1959 წ., კორპ. გამოც. ავტ.: ლ. ბაკურ., რ. ლანდ.). მეორე ზმნური ფორმა – **აწევ-დაწევდა** – განსხვავებულია, კომპოზიტის პირველი კომპონენტი შემოკლებულია, რაც ენის ეკონომიურობის პრინციპით უნდა აიხსნას;

წახუალთ-მოხუალთ: ხახულის ცარიელ ადგილზე იქიდან-აქედამ მოვდენ ლაზები. ეს საქმეები კაია. *წახუალთ-მოხუალთ*, გურჯიჯა აღარ დეიკარქვის (ნიგ.) (შ. ფუტკ., 1989: ქდკ, კორპ. გამოც. ავტ. ნ. სურმ.). სალიტერატურო ქართულში გვაქვს მასდარული მისვლა-მოსვლა (> მიმოსვლა), მაგრამ არ გვაქვს მისგან ნაწარმოები რთული ზმნა. ძველ ქართულში იყო ამ სემანტიკის ზმნური ფორმა **მიმოდასვლა > მიმოდავალს**. საინტერესოა, ასევე, ძველ ქართულში მსგავსი აგებულების ლექსიკური ერთეულები: **მიმოდარორინება** = აქეთ-იქით სიარული, ხეტიალი; **მიმოდათესვა** = „მიმოთესვა“, გაზნევა, გაფანტვა; „განთესვა“; **მიმოდაბნევა** = „მიმოდანჯდომა“, „მიმოგება“, გაზნევა, გაფანტვა... (ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონი).

ოურიეს-ჩოურიეს: *ოურიეს-ჩოურიეს* ზუელი და ახალი თივა (ქდკ, შავშ.–იმერხ., იქვე). შდრ. თან. ქართ. აურ-დაურია....

და კავშირიანი: *გააწურა და გამააწურა* იხ.: გეეწურა, გადაწურება. *გაწრა დაგამოწრა* (მაგ., ჯამი მაგიდაზე) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. წყაროები: ჩვენებურების ნიგალური მეტყველების სალექსიკონო მასალა);

გეეწურა – იხ.: *გააწურა და გამააწურა, გადაწურება, გაიწრა* იქით, მოერიდა.

ბევრ ნულარ ლაპარაკოფ, *გეეწურე* იქით! (სტამბ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი, შ. ფუტკ.); **გადაწურება** – გაწევა, გაჩოჩება. გედეეწურე (მარად.) (იქვე).

სტრუქტურულად საინტერესოა **უარყოფითნაწილაკიანი** ზმნა **არდუჩა** (< არ + დუურჩა = არ დარჩა, ადგილის სახელი): „არდუჩა – „არ დუურჩა“, ვინცხას ბადვი არ ყოლებია, იმიტომ *არდუჩა* დუურქმევიათ (ისკები) (მ. ცინც., მ. ფაღ., 2007: ქდკ, კორპ. გამოც. ავტ. ნ. სურმ.). კლარჯულში პარალელურად დასტურდება, ასევე, **რ** ბგერადაკარგული ვარიანტი **ადუჩა**: *ადუჩა* მაჰალეა აქ, მიღმა (იქვე).

თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში დასტურდება ორმაგი სემანტიკის, ამავე დროს, იშვიათი და ძალიან საინტერესო სტრუქტურის მქონე რთული ზმნები, რომლებიც მოიცავს ერთდროულად რამდენიმე სიტყვას და აგებულია ასე:

ხმაბამვითი სიტყვა + და + ზმნა:

თხრაშდამიცა – დაარტყა, ცემა. თხრაშდამიცა ბაღვსა საჟდომზე, ერთი გინდა, თუ ორი! (ინ.) (ფუტკარაძე 1993: 472);

ლაწდამიცა – სილა გააწნა, გაულაწუნა: ლაწდამიცა ყალდინუმზე (ქირიმთი) (კლარჯეთი 2016: 1059).

ორკომპონენტიანი ძირის მქონე ზმნური ფორმები:

არს. სახელი + არს. სახელი:

მუუხელფეხოს – ხელი გაუმართოს. საქმის შესრულებაში დაეხმაროს, შეუსაბამოს. მეჯბური *მუუხელფეხონა* სობას და დაანთო ცეცხლი (ინ.); დედამისმა *მუუხელფეხა*, ხელი შეუწყო და გააქცია ციცი კაცთან (თ. ქ.) (ფუტკარაძე 1993: 518);

დასახლკარება – დამკვიდრება, დაბინავება: მემრე, მემრე *დასახლკარდებოდენ* (ქოშვი) (კლარჯეთი 2016: 1049);

დათვალყურება – დათვალიერება: *დაათვალყურე*, ცივ წყლებთან გეიყვანე (მურღული) (იქვე);

მოცემული ზმნური ფორმის შესახებ წიგნში „კლარჯეთი“ მითითებულია: „დასტურდება ზმნური ფორმებით შედგენილი კომპოზიტებიც: ბაშქოჲ აგზეა, ათვალყურებდით? (მურღული) (კლარჯეთი 2016: 586). ათვალყურებდით „კლარჯეთის“ ავტორთა მიერ მიჩნეულია კომპოზიტად., ანუ რთულ ზმნად. ჩვენ ამგვარ ნასახელარ ზმნებს რთული ფუძის ზმნებს ვუწოდებთ.

არს. სახელი + ზმნა: გულნაქცეობს – ორსულობის დასაწყის სტადიაშია, მიზეზობს, გული ერევა. *გულნაქცეოფს* ჩემი გელინი სამი თჳეა, მუცელში რამეს არ უტევს, მოკდა ქალი ნქრევაში (ინ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

უყურეგდებულეს – ყურგდებულობს, ყურადღებას აქცევს. იმაზე მიცემული მაქკლიტე და *უყურეგდებულეს*; ჰო, *უყურეგდებულეს* (ბაზგ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. წყაროები: შავშეთი, მ. ცინც., მ. ფად., თ. შიომგ.). მოცემული ზმნური ფორმით გამოხატულია მიმართება ირიბი O₃ პირისადმი.

ზედს. სახელი + არს. სახელი: მოშავბედება – გაუარესება: ხედავ, ტაროსმა *მეიშავბედა* (ისკები) (კლარჯეთი 2016: 1049)...

ზედს. სახელი + ზედს. სახელი: გააკეთილშობილეს (= გაალამაზეს): *გაკეთილშობილეს* აქაურობა, არხები გეიყვანეს, ტყეები გაკაფეს (ჰ. ფასიოღლუ). კეთილშობილება ადამიანის თვისებაა. აღსანიშნავია, რომ ჰამიდიელი ჰამიეთ ფასიოღლუს მეტყველებაში რთული ფუძისაგან ნაწარმოები ნასახელარი ზმნის ფორმა **გაკეთილშობილეს** გამოიყენება ადგილის გალამაზების, მოწესრიგების მნიშვნელობით და არა ადამიანის თვისების გამოსახატავად (კიკვაძე... 2016: 137).

ზედს. სახელი + ზმნა: მუუცალწვერა – ხერტილიდან (ხერტილი = თითისტარი – ავტ.) ამოხვევის დროს ძაფი ორწვერი ან სამწვერი გახადა,

ძაფს ძაფი მიუტოლა და ისე ამოახვია. ორყათი ზაფი დარჩება, სამყათი გახადე, *მუცალწვერე* ერთი კიდვენ (ინ.) (ფუტკარაძე 1993: 518).

სემანტიკის მიხედვით ცალკე გამოვყოფთ თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში გავრცელებულ სხვადასხვა სტრუქტურის რთული ფუძის ზმნათა რამდენიმე ჯგუფს:

1. ფუძეგაორკეცებული მასდარისაგან ნაწარმოები მეტყველება წრის სემანტიკის ზმნები:

ატაპტაპებს – ზედმეტად ალაპარაკებს, მეტ უფლებას აძლევს. ქალმა კაცსა არნა წუუსწრა და ბევრი არნა *იტაპტაპო* (ინ.) (ფუტკარაძე 1993: 384);

აფურფურდება (< აფურფურება – ჩუმად, ჩურჩულით ლაპარაკი). მამთილი რომესახლში მამუა, ენგე *აფურფურდება* (ინ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

პუტპუტებს – თავისთვის რაღაცას ლაპარაკობს. დედაბერი *პუტპუტებს* და არი, თაბაეთსუზი გახდა ძალიან (ად.) (ფუტკარაძე 1993: 545);

ჩიფჩიფებს – ვულგ. ძლივს ლაპარაკობს. უკბილო დედაბერი, რაპალეებით *ჩიფჩიფებს* (ფუტკარაძე 1993: 642);

წელიახლახა – ვულგ. ილაყბა, ლაპარაკით გული იჯერა. მოვდეს და *წელიახლახოს* ცოტა (ან.) (იქვე: 654);

წუკწუკებს – ბუზღუნებს, საყვედურით ლაპარაკობს. წუკწუკებს და *წუკწუკებს* დურმაპალ, რაზ ვერ გახდი (სტ.) (იქვე: 658);

ჭაყჭაყი – ხმამაღალი, უშვერი ლაპარაკი. იჭაყჭაყა – ვულგ. გამ. ილაყბა, ბევრი ილაპარაკა. რამდონეთი *იჭაყჭაყა* ამ ქალმა, თავი აგვატკინა (ინ.) (იქვე: 479).

ჭიპჭიპი – ვულგ. გაუთავებელი ლაპარაკი, ლაქლაქი. მაგას უყვარს ბრევილი ჭიპჭიპი (ფათსა) (იქვე: 662); შდრ. მოცემული ფუძისაგან ნაწარმოები განსხვავებული სემანტიკის: **ჭიპჭიპოვად**, რაც ინგილოურში ნიშნავს ჭურჭლის მეტისმეტად ავსებას (სითხით, ქონით და მისთ. გადატანით სხვა რამეზეც ითქმის): ვედრად წყალით *ჭიპჭიპოვს*; ფაყლაზე ბევრ წყალ დემესხა, *ჭიპჭიპოვდა*, იდგა; ფლაზე ბევრ დემესხაყ ქონ, *ჭიპჭიპოვდა* (ქდკ, ინგილოური ლექსიკონი. წყარო: ქართული ენის ინგილოური კილოს ლექსიკონი. რ. ღამბაშ.); იგივე მნიშვნელობა აქვს ჯავახურში: სითხეში ტივტივის მსგავსი, უფრო მეტად საჭმელს ბევრი ერბო რომ აქვს, მაშინ იტყვიან: ერბოში *ჭიპჭიპემსო*, ან ერბო *ჭიპჭიპემსო* (ჯავახ. ლექსიკ., გ. ზედგინ.); ქიზიყურში: ერბო *ჭიპჭიპით* გამაფდის ნაზუქ. იტყვიან მსუქან ნაზუქზე (ქდკ, კახური ლექსიკ., წყარო: ქიზიყური ლექსიკ. სტ. მენტეშ.); გადატ. მნიშვნელობით **ჭიპჭიპებს** – ტროპული ლექსიკაა, ნიშნავს სიმდიდრეს. *ჭიპჭიპებს* მავანი კაცი. ძალიან მდიდარია (იქვე). სხვა განმარტებით, **ჭიპჭიპი** – ბლანტი მასის ფულისას გამოცემული ხმა. ლუდი ჭიპჭიპებს (ქართული ლექსიკონი). **ჭიპჭიპი** არის სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონშიც.

ჭუკჭუკი (ძირითადი მნიშვნელობის გარდა) ტკბილი, წყნარი საუბარი. ქალ-კაცი რაცხას *ჭუკჭუკებენ* მათთათვინაი, შენ ნუ ერევი! შდრ. საბა (ჭუკჭუკი – მწყერთ ვმიანობა) (ინ.) (იქვე: 664);

ამავე სემანტიკისაა ორპირიანი ზმნა ფურჩულებს – ჩურჩულებს, ჩუმად ამბობს. ჩვილი ბავჯი ფურჩულებს მეგემ (ინ.) (ფუტკარაძე 1993:

596), აგრეთვე, სამპირიანი უფურჩულებს (< უჩურჩულებს) – ჩუმად ეუბნება, ეჩურჩულება. ამდენ რას უფურჩულებს ნეტაი (ინ.); უფურჩულა, უფურჩულა, ბაღსა და გააქცია სოვნი (ბახჩაყაია)(ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

2. ფუძეგაორკეცებული მასდარისაგან ნაწარმოები სხვადასხვა სემანტიკის ზმნები:

უჭიმჭიმებს – თვალებით ეარშიყება, თვალებს უჭუჭუნებს. ეს ბაღვი სხუასოდ *უჭიმჭიმებს* თუალებს გოგვებსა. (ინ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

წამოციმციმება – წამოტივტივება, გამოჩენა. რუსი ახლა *წამოციმციმდა*, იქამდე თელი ოსმანლისა იყო (უბე) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. წყაროები: შავშეთი. მ. ცინც., მ. ფაღ., თ. შიომგ.);

ღუზღუზებს – მწიფს, მწიფება. ითქმება ყურძნის მიმართ. *ღუზღუზებს*, ძიავ, შავი ადესაი (მურდ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

წანწალებს – ქანაობს, ირყევა: ერთიც [ხიდი] სოფელში მაქვა, მარა ისე არ *ქანწალება* (კლარჯეთი 2016: 1079). **წანწალა** – მოქანავე ხიდი ექანება, იმ ხიდ ვეტყვით, ჭოროხზე ათი ცალი წანწალა ხიდი იყო (ქლასკ.) (იქვე).

წიგნში „კლარჯეთი“ (2016) მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა სიტყვეწარმოებას. ამ ნაწილში მითითებულია: „გაორკეცებულია ზმნური კომპოზიტი“ და დასახელებულია ორი საინტერესო ზმნური ფორმა: მულმულობს და კუნკულობს: მული მულმულობს, რძალი კუნკულობს (ჯივანი). „მულმულობს ნასახელარი ზმნაა (სახელისაგან მული), კუნკულობს – დისიმილირებული ვარიანტი ჩანს (შდრ. აჭარული კუნკული – უკმაყოფილო ჩუმი ლაპარაკი, გვხვდება ბათუმის მიმდებარე სოფლების მკვიდრთა მეტყველებაში: დედამთილი რაცხას კუნკულებდა...)“ (კლარჯეთი 2016: 584). ჩვენ მოცემულ ლექსიკურ ერთეულებსაც (მულმულობს, კუნკულო/ებს) რთული ფუძის ზმნებად მივიჩნევთ.

3. გაორკეცება და თანხმოვანთა დისიმილაცია:

რ > ლ:

გირგილობენ – მხიარულობენ, ტკბილად საუბრობენ. დაწოლამდი ერთათ *გვირგილოფთ* (ინეგოლი // (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

მუაწარწალებს – მიაყრის-მოაყრის აქეთ-იქეთ, აურდაურევს ყუელაფერს, დალაგებულს აურევს. ბაღვები შემძრალან ოდაში, ჩექმეჯები გამუყურიან და *მუაწარწალებიან* იქაურობა (თ. ქ.) (ფუტკარაძე 1993: 515);

მ > ნ:

კანკამებს (< კანკამი < კამკამი). არ გაწვიმდება, *კანკამებს* (ხევწრ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი. წყაროები: შავშეთი. მ. ცინც., მ. ფაღ., თ. შიომგ.);

ნ > ლ:

ჟინჟილებს – 1 ძლივს ანთია; ნელა იწვის. 2. ღარიბად ცხოვრობს. ჯირეკი ნელა *ჟინჟილებს* (თ. ქ.); *ჟინჟილებს* რაჰალებით, ქალ-ბაღვსა ძვილაი უარება (სტ.) (ფუტკარაძე 1993: 546);

წინწილებს – წვეთობით მოდის, მოწვეთავს. ამ სიციხეებზე ეხ წყალი *წინწილებს* და არი რაჰალებით (ად.) (იქვე: 656).

4. გაორკეცება და ერთ-ერთი კომპონენტის ფორმაცვალება:

გააშარშვალებს – შემართავს, აამოქმედებს, გაამზადებს. *გააშვარშვალა* დიდი ფერვანი; რომე გააშარშვალებს დიდ ყამას, მაშინ მიხტები (ფუტკარაძე 1993: 408);

გაახანხანიებს – დროს გაიყვანს, გადაავადებს. *გაახანხანიებს*, *გაახანხანიებს* და *დაგავიწყებს* (ინ.) (იქვე);

გაახელისხელებს – ხელიდან ხელში გადასცემს, გაანათხოვრებს. *გაახელისხელა* ის ქითაბი და სოვნი გააყაიბა (ინ.) (იქვე);

გირგილობენ (მრ. რ.) – მხიარულობენ, ტკბილად საუბრობენ. დაწოლამდი ერთათ *ვგირგილობთ* (ინ.) (იქვე: 417);

გულნაქცეობს – ორსულობის დასაწყის სტადიაშია, გულზე აწუხებს, გულს ერევა. *გულნაქცეობს* ჩემი გელინი სამი თვეა... (იქვე: 420);

უსუსუნებს – ზედმეტ ზრუნვას იჩენს, გადაჭარბებით ემსახურება, ეფერება. თითისიგძე ბაღვსა იმდენ *უსუსუნებს*, გიგიკვირდება (ად.) (ფუტკარაძე 1993: 581). შდრ. სუსუნი 1. ფშვინვა, 2. ზედმეტი მზრუნველობა, მოფერება, მომსახურება. იმათ ბევრი სუსუნი იციან ბაღვებზე (ად.); ღმათ სუსუნი დეიწყო და ჰემაც მიცა თავარი სული (და.) (ფუტკარაძე 1993: 571). ვფიქრობთ, **სუსუნი** დაკავშირებულია სიტყვასთან **სული**. მისი გაორკეცებული ფუძეა **სულსული**, რომლისგანაც უნდა იყოს მიღებული ზმნური ფორმა **უსუსულებს** (სული > სულსული > უსუსულებს). შდრ. გამოთქმა „სულს უბერავს“ (გადატ. მნიშვნ.). შესაძლებელია, ასევე, ერთმანეთს დავუკავშიროთ ორი სიტყვა: **სული** და **სუნი**. ამ უკანასკნელისაგან უნდა იყოს მიღებული ფუძეგაორკეცებული **სუნსუნი**, რომლის დისიმილირებული ვარიანტია **სუნსული**, მისგან მიღებული რთული ფუძის ზმნა კი – **დასუნსულებს** (სუნი > სუნსუნი > სუნსული > დასუნსულებს). ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, **სუნსულებს** ნიშნავს: სუნსულით დადის, – აქეთ-იქით დარბის და ყნოსვით ეძებს რასმე (მაღლი, მელია და მისთ.) (ქეგლ);

იგუნგრუცებს – ერთ ადგილას უმიზნოდ იტრიალებს. რამდონ ხანს *იგუნგრუცებს* ეზოში, ღმერთმა იცის (ინ.) (ქდვ, ჩვენებურების ქართული ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

იციცქირება – მონატრებით იყურება. ჩუნა გურჯისტანისკენ შორიდან *ვიციცქირებით*, ცოდვა არ ვართ?! (სტამბ.) (ქდვ, ჩვენებურების ქართული ლექსიკონი. შ. ფუტკ.);

გეითხუთმეტა თვარემ – მთვარე თხუთმეტი დღისა შეიქმნა, სავსე მთვარე გახდა. ძვილაი არ *გეითხუთმეტა* თვარემ? (ფუტკარაძე 1993: 415).

თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში თურქული ენის გავლენა საგრძნობია ზმნურ ფორმათა წარმოებაშიც. გავრცელებულია როგორც თურქულენოვანი, ისე შერეული, თურქულ-ქართული, ასევე, სპარსულ-არაბული ზმნური ლექსიკური ერთეულები:

თურქულენოვანი:

გერუფ-გედარ – დიალ. ადგება და წავა (თურქ.) გაიქცა – წავიდა. შენ შაქირას წამეწევი?! *გერუფ-გედარ!* (იმერხ.) (ქდკ, ჩვენებურების ქართული. ლექსიკონი, შ. ფუტკ.)...

თურქულ-ქართული:

ედეგუშება (თურქ. tokuş – ბიძგი, დარტყმა, tokuşmak – მიბიძგვა, დარტყმა, შებრძოლება) – ემუქრება, ებრძვის. „ეს ძაღლები მეგემ ერთმანებსა ედუგუშებიან“ (ინ.); „სულ *გედუგუშოს* ვინცხამ კაია?!“ (მეზ.) (ფუტკარაძე 1993: 444);

გერჩიკამობ – ნამდვილად ამბობ (არის დიალოგებში გამოყენებულ კითხვ. წინადადებებში). ბაბოი ბათუმ მივა, იცი? – *გერჩიკამობ* თუ? (სტ.) (იქვე: 416)...

გვხვდება სპარსულ-არაბულ ენოვანი შერევის შემთხვევებიც. მაგალითად: **აჯანქვალეზ** (< ჯანქვალი = სპ. Can Kuvvani, Can – სული, არაბ. kuvvani – დინამიკური მოძრაობა, სულის, არსების მოძრაობა, რყევა, რხევა). ამფრა *აჯანქვალეზ* ანამის ეს ბაღვი, არ აძლევს რაჰათ (ინ.) (იქვე: 389). ასევე, სხვა ფორმები: შუაჯანქვალა, შააჯანქვალეზ...

დასკვნა

თურქეთელ ქართველთა მეტყველებაში არსებული რთული ფუძის ზმნური ფორმები, მიუხედავად თურქულენოვანი გავლენისა, უმეტესად საერთოქართველურია, სისტემურია ქართული ენისათვის. მათი გაანალიზება კიდევ ერთხელ გვარწმუნებს, რომ ზმნა არის ბუნებითაც და აგებულებითაც რთული, მაგრამ იმავდროულად ძალიან მრავალფეროვანი და „ზღუდე და გაღავანი“ ქართული ენისა.

ნაშრომში განხილული მასალის გათვალისწინება გამოსადეგი იქნება არა მხოლოდ ლექსიკოლოგიურ-დიალექტოლოგიური, არამედ, ზოგადად, ქართული ენის ისტორიის საკითხების კვლევის თვალსაზრისითაც.

დამოწმებული ლიტერატურა და წყაროები

კიკვაძე... 2016: კიკვაძე მ., საღინაძე რ., ზმნური ფორმები „ჰამიდიეს“ ქართულში. „შრომები“, 1. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის რეგიონული სამეცნიერო ცენტრი, ბათუმი.

ფაღვა... 2016: ფაღვა მ., ცინცაძე მ., ბარამიძე მ., ჩოხარაძე მ., შიოშვილი თ., მამულაძე შ., ხალვაში რ., მგელაძე ნ., შაშიკაძე ზ., კარალიძე ჯ., კლარჯეთი (მონოგრაფია). „სამშობლო“. ბათუმი.

ფაღვა... 2020: ფაღვა მ., ცინცაძე მ., ბარამიძე მ., ჩოხარაძე მ., შიოშვილი თ., ხალვაში რ., მგელაძე ნ., შაშიკაძე ზ., ხალვაში მ., ჩხვიმიანი ჯ., კარალიძე ჯ., ტაო (მონოგრაფია). „მერიდიანი“. ბათუმი.

ფუტკარაძე 1993: ფუტკარაძე შ., ჩვენებურების ქართული, წიგ. I, აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა, ბათუმი.

შანიძე 1980: შანიძე ა., თხზულებანი, ტ. III, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი.

ელრესურსები:

ზედგინიძე 2014: ზედგინიძე გ., ჯავახური ლექსიკონი. საუნჯე. თბილისი. <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=28&t=19574> დამოწმება: 24.01.2026.

ქართული ლექსიკონი: <https://www.ganmarteba.ge/word/%E1%83%AD%E1%83%98%E1%83%9E%E1%83%AD%E1%83%98%E1%83%9E%E1%83%98> დამოწმება: 20.01.2026.

ქეგლ: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი: <https://www.ena.ge/explanatory-online> დამოწმება: 24.01.2026.

ქდვ: ქართული დიალექტური კორპუსი: <http://www.corpora.co/#/corpus>. დამოწმება: 20.01.2026.

ქდვ: ჩვენებურების ქართული ლექსიკონი: <http://corpora.co/#/dictionaries>. დამოწმება: 24.01.2026.

ძველი ქართული ენის შეერთებული ლექსიკონი: <http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=list&d=44&p=7&w1=%E1%83%9B&w2=%E1%83%98>. დამოწმება: 24.01.2026.

References and sources

Kikvadze... 2016: Kikvadze M., Saghinadze R., Verb forms of “Hamidie” in Georgian. “Works”, 1. Adjara Autonomous Republic of the National Academy of Sciences, Regional Scientific Center, Batumi.

Paghava... 2016: Paghava M., Tsintsadze M., Baramidze M., Chokharadze M., Shioshvili T., Mamuladze Sh., Khalvashi R., Mgeladze N., Shashikadze Z., Karalidze J., Klarjeti (monograph). “Motherland”. Batumi.

Paghava... 2020: Paghava M., Tsintsadze M., Baramidze M., Chokharadze M., Shioshvili T., Khalvashi R., Mgeladze N., Shashikadze Z., Khalvashi M., Chkhvimiani J., Karalidze J., Tao (monograph). “Meridiani”. Batumi.

Putkaradze 1993: Putkaradze Sh., The Georgian Language of “Chveneburebi” in Turkey, book II, Adjara Journal-Newspaper Publishing House, Batumi.

Shanidze 1980: Shanidze A., Works, Vol. III, Tbilisi University Publishing House. Tbilisi.

Electronic Resources:

Explanatory Dictionary of the Georgian Language: <https://www.ena.ge/explanatory-online>. Retrieved: 24.01.2026.

Georgian Dictionary: <https://www.ganmarteba.ge/word/%E1%83%AD%E1%83%98%E1%83%9E%E1%83%AD%E1%83%98%E1%83%9E%E1%83%98>. Retrieved: 20.01.2026.

Georgian Dialectal Corpus: <http://www.corpora.co/#/corpus>. Retrieved: 24.01.2026.

The Georgian Dictionary of “Chveneburebi”: <http://corpora.co/#/dictionaries>. Retrieved: 20.01.2026.

Unified Dictionary of the Old Georgian Language: <http://www.nplg.gov.ge/saskolo/index.php?a=list&d=44&p=7&w1=%E1%83%9B&w2=%E1%83%98>. Retrieved: 24.01.2026.

Zedginidze 2014: Zedginidze G., Javakhian Dictionary. “Saunje”. Tbilisi.: <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=28&t=19574>. Retrieved: 24.01.2026.